

Tomo Vinšćak, voditelj projekta *Sakralna interpretacija krajobraza*, i suradnici na projektu Radoslav Katičić i Vitomir Belaj

Na projektu kojega je voditelj bio Tomo Vinšćak ostvareni su znanstveni plodovi povezivanja filoloških istraživanja rekonstrukcije formula sakralnih tekstova iz slavenskih (i baltičkih) usmenih predaja, koja je provodio Radoslav Katičić, s lokalnim predajama, oronimijom i hidronimijom na odredištima na koja je Tomo Vinšćak vodio suradnike na projektu. Katičićeva rekonstrukcija “naše stare vjere” dala je temporalnu interpretaciju elemenata te vjere, pa ju je Vitomir Belaj mogao povezati s Gavazzijevom “godinom dana hrvatskih narodnih običaja”, proširivši njen etnološki obzor novoootkrivenom semiotikom, i reinterpretirati ju kao “hod kroz godinu”. Malo su poznate zasluge Tome Vinšćaka za uspjeh projekta i plodnost rada njegovih profesora.

Ključne riječi: Tomo Vinšćak, sakralna interpretacija krajobraza, stara vjera Slavena i Hrvata

Projekt Tome Vinšćaka

Tomo Vinšćak pokrenuo je znanstveni projekt *Sakralna interpretacija krajobraza* pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa 2008. godine (z-projekt). To je bio izraz njegova interesa za novo područje istraživanja u kojem su se istakli njegovi profesori Radoslav Katičić, koji mu je bio profesor na studiju indologije, i Vitomir Belaj, koji mu je bio profesor na studiju etnologije (i kulturne antropologije).

Već je 2005. Tomo Vinšćak sudjelovao s Veselkom Velčićem u organizaciji skupa o prežiticima indoeuropske sakralne i mitske baštine u Hrvata, koji se je održao u Mošćeničkoj Dragi. Radovi s toga skupa objavljeni su 2006. u *Mošćeničkom zborniku*. Poticaji koji je taj skup dao bili su mnogostruki. S jedne strane, Tomo

Vinšćak je pokrenuo spomenuti projekt, na kojem su glavni suradnici bili Radoslav Katičić (premda nije bio i formalno prijavljen kao suradnik) i Vitomir Belaj, a surađivao je širi krug nas koje je s različitih gledišta zanimala multidisciplinarna tema projekta: filologa i jezikoslovaca, slavista i indologa, etnologa i arheologa. S druge strane, Tomo Vinšćak je s Veselkom Velčićem i Krešimirom Krnicom potakao Radoslava Katičića da plodove svojih filoloških istraživanja okupi i objavi u knjigama koje su uslijedile u izdanjima Ibis-grafike, Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju, Katedre Čakavskoga sabora u Mošćeničkoj Dragi, a od drugoga sveska i Matice hrvatske. S treće strane, u okviru projekta već je 10. srpnja 2009. otvorena Mitsko-povijesna staza “Trebišća – Perun” kao plod suradnje Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju, Parka prirode Učka, Općine Mošćenička Draga i Katedre Čakavskoga sabora. Nevjerojatno je koliko je plodova donosio entuzijazam Tome Vinšćaka, njegova poduzetnost, organizacijske sposobnosti i bezgranična dobra volja!

To, naravno, nije početak istraživanja hrvatske i slavenske pretkršćanske sakralne baštine, ali su skup u Mošćenicama i pokretanje projekta bili događaji koji su pokrenuli dalje događaje i pridonosili dozrijevanju mnogih kasnijih plodova. Vratimo se sada na početak!

Od Godine dana hrvatskih narodnih običaja Milovana Gavazzija, preko “petoknjižja” Radoslava Katičića i Sakralne interpretacije krajobraza Tome Vinšćaka do Katičićeve Naše stare vjere i Hoda kroz godinu Vitomira Belaja

U posljednjih pedesetak godina, od 1960-ih nadalje, uskrsnuo je nov vid istraživanja u filologiji, a potom imao znatan utjecaj na etnologiju i kulturnu antropologiju, pa i arheologiju i povijest umjetnosti. Radi se o istraživanju tragova starih sakralnih tekstova indoeuropske baštine u sačuvanoj usmenoj književnosti slavenskih i baltičkih naroda, pa tako i Hrvata.

Već se je u doba ranoga poredbenoga i povijesnoga jezikoslovlja, potaknutoga na području indoeuropskih jezika otkrićem sanskerta, pojavila u prvoj polovici XIX. stoljeća pretpostavka da narodne pjesme i priče, a osobito bajke, u različitim naroda koji govore srodnim jezicima, možda nose tragove zajedničkoga

podrijetla u kulturi zajednice koja je govorila njihovim prajezikom. Već su Jakob i Wilhelm Grimm skupljali njemačke bajke, pretpostavljajući da su bajke odraz davne indoeuropske mitske baštine u germanskoj kulturi. Mladi se je Antun Mihanović 1823. pak nadao da se približuje prekrasno razdoblje za Slavene, u kojem će se “noć koja pokriva prapovijest našega roda osvijetliti svjetlom koje sviće od Indije”. Ta se pretpostavka potkrijepila uspjesima poredbenoga jezikoslovlja da se na osnovi podudarnosti riječi (ili morfema) u izrazu i sadržaju (ili funkciji) po znanstvenim zakonima rekonstruiraju oblici prajezika: za indoeuropske jezike – indoeuropskoga prajezika. Osim gramatičke rekonstrukcije prajezika, mogle su se rekonstruirati i neke pjesničke formule kao podudarne, dakle tragovi književnosti prajezične zajednice. Tako se je npr. grčkomu κλέος ἄφθιτον (*kléos áphthiton*) “neprolazna slava” mogla naći pjesnička podudarnica u indijskom vedskome *śrávas ákṣitam* koja isto znači, jednako glasi ako se glasovni zakoni uzmu u obzir, čak ima i jednak naglasak. Javila se je nada da će se moći ustanoviti i drugi tragovi zajedničkoga podrijetla u kulturi, religiji, i u prvome redu u mitovima. Tu je jedan od najdojmljivijih uvida postigao Adalbert Kuhn sredinom XIX. stoljeća kada je mogao dokazati da su grčko ime vrhovnoga boga Ζεὺς πατήρ (*Zeús patér*), rimsko *Juppitēr* i vedsko *Dyaús pitā́(r)* isto tako posve podudarni značenjem i izrazom. Činilo se je da je rekonstrukcija indoeuropske religije i mitologije na dohvat ruke. Ipak, dugo se potom nije razvila metodologija koja bi omogućila znatniji napredak u rekonstrukciji duhovne baštine prajezične zajednice pa su i napori u tome smjeru stali jenjavati.

U 1960-ima i 1970-im godinama, međutim, znatan su metodološki prodor na tome pitanju postigli ruski slavisti i indoeuropeisti Vjačeslav Vsevolodovič Ivanov i Vladimir Nikolaevič Toporov svojim djelima o semiotičkim sustavima u svjedočanstvima slavenske mitologije i o proučavanju slavenskih jezičnih starina u indoeuropeističkome okviru. Oni su uspjeli rekonstruirati središnji mit o boju vrhovnih bogova Peruna i Velesa iz usmene predaje u kojoj su tragovi slavenskih božanstava najčešće zameteni kasnijim, osobito kršćanskim interpretacijama, ali se sustavnom analizom može prepoznati koji kršćanski svetci zamjenjuju koje negdašnje slavenske bogove. Tako će Perun, bog groma, često biti zamijenjen sv. Mihovilom, koji se bori sa zmajem kao Perun s Velesom, ili sv. Ilijom, koji se vozi nebom gromovitim kolima kao Perun, ili sv. Vidom, čije ime glasovno aludira na Perunov atribut (ili drugo ime) Svantevit, pa i sv. Petrom po glasovnoj sličnosti imena i po kalendarskome položaju svojega blagdana. Veles, bog vlažnih livada

i blaga, pa i podzemlja, bit će često zamijenjen sv. Nikolom zbog sličnosti nekih atributa (donosi darove, zaštićuje na vodi), ili sv. Vlahom ili Blažem, možda u jednoj verziji po glasovnoj sličnosti, a u drugoj opet po nekim atributima. Uz njih se kao velika slavenska božica javlja i Mokoš, božica majka mokra Zemlja, a čini se da njena svetišta nerijetko nasljeđuje kršćanska Bogorodica. Kršćanske se crkve tim svetcima nerijetko nalaze na mjestima gdje ima razloga pretpostavljati da su prije bila svetišta odgovarajućih praslavenskih bogova.

Istraživanjima Ivanova i Toporova osjetio se je u 1980-im godinama potaknut Radoslav Katičić, tada profesor Sveučilišta u Beču, da prepozna, prvo u jurjevskim ophodnim pjesmama, tragove praslavenskoga kulta božanske djece Peruna i Mokoši: Jarovita i Morane (ili Mare), a potom da opsežnim filološkim istraživanjima usmene književnosti svih slavenskih i baltičkih naroda stane otkrivati veliku sliku odnosa između spomenutih pet velikih praslavenskih božanstava, mitski zagonetno raspoređenih u dva naraštaja. Jarovitova je *interpretatio christiana* najčešće Juraj, ali može biti i Ivan, što ima veze s glasovnom sličnošću (u prvome slučaju) i s kalendarskim rasporedom njihovih svetaka. Morana postaje Margareta, pa i Marija, po sličnosti imena (u svem se tome pokazuje važnost usmene predaje, govora i zvuka), a i atributa (sv. Margareta drži zmaja na lancu, sv. Marija slavi se kao Zora i prema slici iz Apokalipse stoji nogom na zmiji), itd. Nakon niza članaka na njemačkome, objavljenih u bečkome *Wiener slavistisches Jahrbuch* (od 1987. do 2001.), objavio je Katičić – na spomenuti poticaj Tome Vinščaka, Veselka Velčića i Krešimira Krnica, tu se dvije “priče” spajaju – veliko petoknjižje na hrvatskome: knjiga *Božanski boj* izašla je 2008., *Zeleni lug* 2010., *Gazdarica na vratima* 2011., a *Vilinska vrata* 2014., dok se je peta, sintetički pregled i interpretacija rezultata, *Naša stara vjera*, pojavila 2017. To “petoknjižje” (kako ga zove Belaj) predstavlja danas vjerojatno najveću sintezu znanja i plodova istraživanja praslavenske i balto-slavenske pretkršćanske sakralne književnosti i kulture u svjetskoj slavistici i indoeuropeistici.

U knjizi *Božanski boj* Katičić se bavi rekonstrukcijom sakralnih formula o mitskome sukobu dvaju praslavenskih bogova, nebesnika Peruna, boga groma i ognja, i Velesa, boga stoke, voda i podzemlja. U idućoj knjizi *Zeleni lug* Katičić rekonstruira svetu svadbu božanske djece Peruna i njegove supruge: neprepoznata sina Jarovita ili Jaryla, koji dolazi iz Velesova svijeta, i kćeri Mare ili Morane, koja dolazi iz Perunova grada. Baltička predaja, osobito latvijske *daine* zastupljene su kao presudan izvor u istraživanjima o božici, koja Katičić prikazuje u svojoj

knjizi *Gazdarica na vratima*. U posebnoj se studiji obrađuje slavenska božica Mokoš, božica vlažne, mokre Zemlje. Dobro je potvrđena u ukrajinskoj i ruskoj predaji, ali je potvrđena i u južnih i zapadnih Slavena. Iako se veže i uz neke gore i vrhove, pripadaju joj i doline s vodom tekućicom, a osobito i močila gdje se namaču konoplja i lan za pređenje i tkanje.

Tako, kada slušamo ili čitamo riječi ophodne jurjaške pjesme iz Doljnje Lomnice u Turopolju, ne slušamo više samo živu predaju mjesnoga usmenoga pjesništva, u kojoj ima tragova opisa turopoljskoga plemića:

I ovo se klanja zeleni Juraj – kirales!
Zeleni Juraj, zeleno drevce – kirales!
Zeleno drevce, zelene halje – kirales!
Zelene halje, jukune kape – kirales!
Jukune kape i jubričke sablje – kirales!
Tu nadelajte zelena Jurja – kirales!
Zelena Jurja, daleka puta – kirales!
I daleka puta, trudnoga hoda – kirales!

Iako se tu Juraj javlja u zelenoj halji s kapom od kunovine i britkom sabljom (ako se malo isprave izrazi koji su se iskvarili jer im se značenje zaboravilo), mi slušamo i mitski tekst: Juraj je ujedno i zeleno drveće, i junak koji trudnim hodom dolazi s daleka puta (iz onoga donjega svijeta) – dakle metaforički opisan božanski lik koji donosi rodnost bilju na ovome svijetu: kršćansko *kirales* (*kyrie, eleison*) u drugoj varijanti glasi: *tira les!* Juraj će ovdje sresti Maru i njihova će sveta svadba donesti plodnost:

Sve su djevojke zamuž otišle – kirales!
Samo ostala Mara djevojka – kirales!
Mara djevojka po gradu šeće – kirales!
Po gradu šeće, deverke budi – kirales!
Devet deverek, kaki brajenek – kirales!
Mara ima zlatnu jabuku – kirales!
Komu jabuka, tomu djevojka – kirales!
Juri jabuka, Juri djevojka – kirales!

Nestale su druge djevojke – tko su one, može se odgonetati samo iz mitskih usporednica. Sada Mara budi brajenke, dakle dolazi jutro, a iz toga da su oni i

djeveri (muževa braća u predstojećoj svadbi), već je zagonetno izrečeno da su Juraj/Jarovit i Mara/Morana (ako to i ne znaju) brat i sestra. Ako ona budi braću, u toj se mitskoj radnji prepoznaje narav Zore, kao u vedskim himnima. No onda je i Juraj srodne božanske naravi. Ovdje ćemo se zaustaviti na zagonetci jer ju ni Katičić nije otkrio čitateljima svoje knjige, nego im je prepustio da pogađaju tko je taj trudni hodač. To i jest svojstveno mitskomu tekstu. Ne pripovijeda on priču, nego izriče zagonetke. No one se dadu, osobito u poredbenome kontekstu – a Katičić navodi i indijske i grčke i, naravno, mnoge slavenske i baltičke poredbe – odgonetati. I time se ulazi ne samo u svijet usmene poezije i narodnih običaja – nego i mitske starine.

Katičićev je poseban prinos i to što podudarne izraze u usmenim književnostima raznih slavenskih naroda svodi na precizne rekonstrukcije praslavenskih formula (prema približnome staroslovjenskome fonološkom obrascu). To njegovi predšasnici nisu ni pokušavali. Drugi bitan metodološki prinos koji treba spomenuti jest to da tekstovne rekonstrukcije dopunjava izvantekstovnim prepoznavanjem i utvrđivanjem svetih krajolika po tragovima toponimije: oronimije i hidronimije, i time dokazuje da su kultovi praslavenskih bogova bili stvarni i živi ne samo u Rusiji, oko Kijeva ili Novgoroda, nego u vrijeme doseljenja slavenskih naroda u njihove današnje domovine, i u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, npr. kod Mošćenica u Istri ispod brda Peruna, ili kod Žrnovnice kraj Splita podno vrhova Peruna, Perunića i Perunskoga, ili kod Žrnovnice blizu Novoga Vinodolskoga uz poluotok Veles, ili kod Vareša u Bosni pod vrhom Perunom, ili kod Dubrovnika u mjestu Mokošica.

A sva ta mjesta na kojima je utvrđivao sakralnu toponimiju mogao je Katičić posjetiti sa suradnicima upravo zahvaljujući projektu, organizacijskim sposobnostima i entuzijazmu Tome Vinščaka. Tomo je i svojim zanimanjem i pitanjima, svojim terenskim istraživanjem i ispitivanjem lokalnoga stanovništva, svojim radovima, a i svojim pamćenjem i prenošenjem skupljenih obavijesti bitno pridonesao istraživanjima Radoslava Katičića i Vitomira Belaja. Na neki način on nije samo auktor svojih radova, nego i suauktor u djelima svojih profesora. Zahvaljujući stručnim putovanjima i skupovima koje je Tomo Vinščak organizirao, mogao je Katičić svoju filološku rekonstrukciju “spustiti na zemlju”, ukorijeniti u sakralnu toponimiju, osobito oronimiju i hidronimiju na tlu Hrvatske i Bosne i Hercegovine, a i drugdje, barem po pisanim svjedočanstvima i zemljovidima, a to ukorjenjivanje i utjelovljavanje pretkršćanske sakralne baštine Slavena i Hrvata

u njihov životni prostor još je jedan bitan prinos Katičićev koji ga odlikuje u usporedbi s njegovim velikim ruskim predšasnicima. A on bi u mnogo manjoj mjeri bio moguć i ostvariv bez sudjelovanja i svojevrsnoga suaktorstva Tome Vinšćaka u tome istraživanju.

S obzirom na to da se na narav praslavenskih božanstava u tekstovnim rekonstrukcijama Ivanova, Toporova i Katičića nadovezuje prepoznavanje kršćanske interpretacije njihovih likova, koji se zamjenjuju svetcima, te s obzirom na povezanost i narodnih običaja i kršćanskih svetkovina s kalendarskim nadnevcima, dali su rođenje božića Jarovita u početak zime i otmica njegova u podzemlje, zatim dolazak proljeća i bujanje vegetacije u vrijeme dolaska Jurja/Jarovita iz podzemlja i susreta s Marom/Moranom, kada se izvode jurjevski ophodi, pa krjesovi od Uskrsa do Ivanja, potom smrt Jarovitova i niz drugih mitskih naznaka, izvrstan poticaj Vitomiru Belaju da već u 1990-ima etnološki interpretira Katičićeva filološka otkrića (do tada još iscrpnije objavljena samo na njemačkome). Belaj je u njihovu svjetlu na neki način, u široku poredbenu kontekstu, reinterpretirao klasično djelo hrvatske etnologije *Godina dana hrvatskih narodnih običaja* Milovana Gavazzija (1939) u svojem djelu *Hod kroz godinu* (1998, ²2007). Tu su Gavazzijevi učenici pozitivistički opisi hrvatskih narodnih običaja tijekom godine, preobraženi smislom rekonstruiranih praslavenskih sakralnih formula, dobili semiotičko tumačenje, progovorili i oživjeli smislenom interpretacijom koju je omogućila filologija.

Kada je slovenski arheolog Andrej Pleterski od 1990-ih godina stao ukazivati na mogućnost da su praslavenska svetišta, odnosno crkve kršćanskim svetcima koji su sustavno zamijenili praslavenska božanstva, bili u prostoru raspoređivani na pravilan način, tako da su svetišta Peruna, Velesa i Mokoši, i poslije njihovih zamjena, često činila trokut, kojemu je jedan kut iznosio oko 22,5°, prihvatio se je i Vitomir Belaj sa svojim sinom, arheologom Jurjem Belajem, proučavanja prostornoga rasporeda nekadašnjih praslavenskih svetišta te su otkrili velik broj svetih trokuta u Hrvatskoj i objavili o tome knjigu *Sveti trokuti. Topografija hrvatske mitologije* (2014). U prvome pristupu "hodu kroz godinu" Belaj nije bio sklon vidjeti nikakvu astronomsku predodžbu u Slavena, nego samo zemaljski vegetacijski ciklus. Ipak, taj trokutni prostorni raspored zapravo upućuje na kut između ekliptike (Sunčeve putanje) i nebeskoga ekvatora (projekcije Zemljina na nebesku sferu), koji iznosi oko 23°, i time potvrđuje da praslavenska mitska slika svijeta izražuje mitsku interpretaciju godišnjega hoda Sunca i njegova

utjecaja na život na Zemlji. Iako je u *Hodu kroz godinu* Belaj, razmatrajući pojam badnjaka, naveo moju interpretaciju ṛgvedskih himana (novogodišnjoj) Zori i citirao moju rekonstrukciju izraza **ṛtásya pathó budhná* “dno puta pravde” (Belaj 1998: 340–341), koji sam u knjizi *Ṛgvedski himni* protumačio kao dno Sunčeve putanje za zimskoga suncovrata (izrazu *budhná*, već po mišljenju Ivanova i Toporova, a potom i Katičića, u nas je etimološki podudaran izraz “badnjak”; Ježić 1987: 189–191), ipak je Belaj još tvrdio da “kod Slavena nema traga solsticijskoj Novoj godini” i da odnos između dvaju novogodišnjih datuma (“zimskoga” i “proljetnoga”) “tek treba razmrsiti”. A kada je počeo istraživati “svete trokute” rekao sam mu da mi je drago da je sada prepoznao da ipak postoji solarni kalendar u Slavena, pa iako je on još uvijek tražio drugo objašnjenje tajanstvenomu kutu od 22,5°, ipak mislim da je postupno stao prihvaćati da se radi o preslikavanju astronomske predodžbe u zemaljski krajolik. No svakako je Vitomir Belaj u suradnji s Katičićem, a u mnogočem i zahvaljujući svesrdnoj i mnogostranoj pomoći Tome Vinščaka, napravio vrlo zaslužnu semiotičku revoluciju u etnologiji i kulturnoj antropologiji (ne samo u nas).

U tim istraživanjima usmene književnosti i njena značenja sudjelovali su i stručnjaci drugih struka. Ja sam se osobno pridružio istraživačima na Tominu projektu jer sam, baveći se kao indolog vedskim himnima, već od početka 1980-ih (kada sam završio rukopis *Ṛgvedskih himana*) povezivao vedska božanstva sa slavenskima, osobito Parjanyu s Perunom, i mitove u vedskim himnima stao interpretirati kao izraz veza nebeskoga svijeta, gibanja Sunca i Mjeseca, sa svijetom smrtnika na Zemlji i godišnjim kalendarskim ciklusom. Stoga sam bio na svoj način unaprijed pripremljen da od početka mogu s razumijevanjem pratiti Katičićeva otkrića. A ta su mi otkrića omogućila da povratno na nekim manje uočljivim mjestima u indijskim Vedama ili purānama prepoznam tragove indoeuropske starine (veza Parjanye i Pṛthivī “Zemlje”, mit o Kṛṣṇinu dizanju brda Govardhana itd.). Povjesničar umjetnosti Vladimir Gvozdanović (Goss) uključio je u svoje proučavanje ranosrednjovjekovnih spomenika, osobito između Save i Drave, uz semiotiku kršćanskoga srednjovjekovlja, još i praslavensku sliku svijeta, kako ju je rekonstruirao Katičić, a i kako joj je prostornu organizaciju stao otkrivati Pleterski, pa mu je to pomoglo da otkrije kako prepoznavati značenja toponima i gdje treba tražiti u prostoru ranosrednjovjekovne spomenike. Na taj je način otkrio stotine do tada

nepoznatih ranosrednjovjekovnih položaja i spomenika, osobito u sjevernoj Hrvatskoj gdje se je smatralo da ih nema, i upisao ih na zemljovid Hrvatske.

U tome zamašnjome kontekstu treba sagledati velike zasluge Tome Vinšćaka i njegova projekta *Sakralna interpretacija krajobraza*. To nije bio početak velikih otkrića, ali je bitno pridonesao njihovu konačnomu uobličavanju, obogaćivanju, konkretiziranju, a onda i objavljivanju jer je, uz ostalo, Tomo bio glavni urednik prvih triju spomenutih Katičićevih knjiga. Dakle, u nizu velikih otkrića i u objavljivanju radova svojih profesora Katičića i Belaja Tomo je sudjelovao tako tiho, predano i djelotvorno da to drugi trebaju sada glasno izreći! I reći mu za to “Hvala!” što je u punoj mjeri zaslužio.

Radovi, istraživanja i putovi Tome Vinšćaka

Tomo Vinšćak je sam objavio tri knjige: *Vjervovanja o drveću u Hrvata* (2002), *Tibet: u zemlji bogova* (2007) i *Tibetski buddhizam i bön* (2011).

Za knjigu *Vjervovanja o drveću u Hrvata* (2002) ističe Suzana Marjanić (1913) da je njome Tomo Višćak u nas “inicirao kulturnu botaniku”. Ta se knjiga temelji na Tominu doktorskome radu. U njoj se on već nadovezuje na neke radove Katičićeve i Belajeve, a naravno i na Gavazzija, te na radove Ivanova i Toporova, a naravno i Louisa Légera, kao i druge domaće i svjetske auktore. Postavlja svoju temu u poredbeni, osobito indoeuropeistički i slavistički okvir, a daje joj i kozmološku semantičku interpretaciju. Kao indolog vrlo je svjestan vedskih usporednica svojim primjerima. U knjizi prikazuje rezultate terenskih istraživanja pomoću etnoloških upitnika, a zatim razmatra predodžbe o sretnom i nesretnom drveću, o drveću u koje udara ili u koje ne udara grom i o drveću koje se sadi na grob, pa time daje kulturološku i mitsku interpretaciju vjervovanjima o drveću. Tom je knjigom Tomo Vinšćak već bitno auktorski sudjelovao u istraživanjima koje je poslije potakao vođenjem projekta *Sakralna interpretacija krajobraza*.

Druge dvije knjige, *Tibet: u zemlji bogova* (2007) i *Tibetski buddhizam i bön* (2011), proizašle su s jedne strane iz Tominih indoloških interesa, među kojima se očito ističe interes za buddhizam, ali i indijski hinduizam i tibetski bön, a s druge strane, iz Tomine smione znatiželje koja ga je učinila terenskim istraživačem u dalekim i iznimno visokim himalajskim i prekohimalajskim krajevima. U knjizi o Tibetu iz 2007. već govori o tibetskoj kulturi, o tibetskoj

buddhizmu i o bönu (što će biti glavne teme iduće knjige), o društvu, obitelji, braku, poliandriji, posmrtnim obredima, nazorima, šamanima i redovnicima, zlim duhovima, obredima, o cijeloj zemlji i posebno o Lhasi i hramu Jokhang i okolici sa znatnim buddhističkim samostanima Drepung i Sera, o buddhističkim redovima, o Dalaj lami i Panchen lami, o hodočašćima i, posebno, o hodočašću na Kailāsu. Opisuje dionice hodočašća i njihovo značenje. No tu bih izdvojio koliku pažnju posvećuje Kailāsu i jezeru Mānasasarovari odakle istječu velike rijeke Azije. Kaže da Tibećani zamišljaju (i imenom iskazuju) da rijeka Brahmaputra koja izvire na istoku izlazi iz usta konja, da rijeka Sutlej (Śutudrī) koja izvire na zapadu izlazi iz usta slona, da Ind (Sindhū) koji istječe na sjeveru izlazi iz usta lava, a da rijeka Gogra (Sarayū) koja izvire na jugu izlazi iz usta pauna. Piše: “Te su životinje simboli četvorice dhyāni-buddha, pa imena rijeka na taj način označavaju da ih se smatra dijelovima svemirske mandale, čiji je centar Kailas (prema Govinda 1998: 221)” (Vinšćak 2011: 93). Navodi i druge pojedninosti, a onda zaključuje: “Gora Kailas sa svojim jezerima i svetim rijekama čini mitski prostor na zemlji kao odraz onog zamišljenog nebeskog, kozmičkog. Hodočasnici koji odlaze na khorru oko Kailasa zamišljaju i vjeruju da će nakon smrti nastaviti život upravo u takvom nebeskom svijetu ili raju, i da će tamo prepoznati isti takav krajobraz, koji su upoznali na hodočašću oko Kailasa” (Vinšćak 2011: 97).

Tomo Vinšćak tražio je takve mitske prostore kako u Hrvatskoj, tako i na Tibetu. Niti mu je Hrvatska bila mala da bi ju istražio, niti Tibet dalek da ga ne bi dosegao. I cijeli je život tražio sveti krajobraz koji će prepoznati u nebeskome svijetu.

Literatura:

- BELAJ, Vitomir. 1998 [2007]. *Hod kroz godinu*. Zagreb: Golden Marketing.
- BELAJ, Vitomir i Juraj BELAJ. 2014. *Sveti trokuti. Topografija hrvatske mitologije*. Zagreb: Ibis grafika.
- GAVAZZI, Milovan. 1939. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, I–II, Zagreb: Matica hrvatska.
- GOSS, Vladimir. 2012. *Registar položaja i spomenika ranije srednjovjekovne umjetnosti u međurječju Save i Drave*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti.
- JEŽIĆ, Mislav. 1987. *Rĝvedski himni*. Zagreb: Globus.
- JEŽIĆ, Mislav. 2013. “Božice u vedskim hvalopjevima: Zemlja, Rijeka, Zora i Riječ i slavenske usporednice”. *Ethnologica Dalmatica* 19: 21–47.
- KATIČIĆ, Radoslav. 2008. *Božanski boj – tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb: Ibis grafika i Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Mošćenička Draga: Katedra Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga.
- KATIČIĆ, Radoslav. 2010. *Zeleni lug – tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb: Ibis grafika i Matica hrvatska – Mošćenička Draga: Katedra Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga.
- KATIČIĆ, Radoslav. 2011. *Gazdarica na vratima – tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb: Ibis grafika i Matica hrvatska – Mošćenička Draga: Katedra Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga.
- KATIČIĆ, Radoslav. 2014. *Vilinska vrata – i dalje tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb: Ibis grafika i Matica hrvatska.
- KATIČIĆ, Radoslav. 2017. *Naša stara vjera – tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb: Ibis grafika i Matica hrvatska.
- MARJANIĆ, Suzana. 2013. “O pasioniranom istraživaču i prijatelju s krova svijeta. In memoriam: Tomo Vinšćak”. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 25: 7–17.
- PLETERSKI, Andrej. 2014. *Kulturni genom. Prostor i njegovi ideogrami mitične zgodbe*. Ljubljana. Ljubljana : Inštitut za arheologijo ZRC SAZU.
- VINŠĆAK, Tomo. 2002. *Vjerovanja o drveću u Hrvata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- VINŠĆAK, Tomo. 2007. *Tibet: u zemlji bogova*. [*Ethnologica Dalmatica*, vol.16]. Split: Etnografski muzej Split.
- VINŠĆAK, Tomo. 2011. *Tibetski buddhizam i bön*. Zagreb: Ibis grafika.

The Sacral Interpretation of Landscape –
**Tomo Vinšćak, project manager, and the project
associates Radoslav Katičić and Vitomir Belaj**

The project led by Tomo Vinšćak connected Radoslav Katičić's philological research into the reconstruction of formulas of Slavic and Baltic sacred texts, with local traditions, oronymy and hydronymy at the destinations to which Tomo Vinšćak led collaborators on the project. Katičić's reconstruction of "our old faith" gave it a temporal interpretation. Therefore Vitomir Belaj was able to connect it with Gavazzi's "year of Croatian folk customs", giving to customs this newly discovered semiotics, and reinterpreting them as a "walk through the year". Little is known about the merits of Tomo Vinšćak for the success of the work of his professors.

Keywords: Tomo Vinšćak, sacral interpretation of landscape, old religion of the Slavs and Croats